

Значення етичної поведінки юриста для відновлення бізнесу, що зазнав втрат у зв'язку з повномасштабним вторгненням в Україну

Сушицька Юлія¹, Світлишина Ірина², Войтович Наталія³

Опубліковано	Секція	УДК
08.12.2022	Право	347.9

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7472772>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Стаття розкриває роль етичної поведінки юристів різних спеціалізацій для відновлення бізнесу, що зазнав втрат у зв'язку з повномасштабним вторгненням в Україну. В статті зазначаються основні втрати та види збитків, яких зазнав бізнес України у зв'язку з повномасштабним вторгненням. Вказано, що великих збитків зазнав та продовжує зазнавати бізнес в північній та східній частині України. Робиться акцент на підтримці бізнесу, наводяться основні державні програми з підтримки бізнесу, релокації, надання грантів, кредитів. Від етичної поведінки юристів залежить прийняття управлінських рішень щодо відновлення, релокації, чи банкрутства бізнесу. Наведені основні складові етичної поведінки юриста в умовах воєнного стану, такі як особистісні, мотиваційні, професійні фактори, знання та практичні вміння з суміжних галузей, психології, мови, засобів впливу. Охарактеризовано такі риси юриста як ділова етика, почуття справедливості, проявлення ввічливості, вправне володіння мовними засобами, культура професійного спілкування. Проаналізовано етичну поведінку провідних юридичних консалтингових компаній в умовах воєнного стану та зроблено висновок, що юристи в Україні розуміють важливість своєї професії у розвитку бізнесу, їх етична поведінка відіграла значну роль в допомозі підприємствам. Проведено аналіз української та зарубіжної наукової літератури та зроблено висновки, що професійна, етична поведінка юристів відіграє важливу роль для бізнесу. Підсумовано, що з дотриманням етичних норм, володіючи знаннями чинного законодавства та навичками його застосування, юрист може надати правову допомогу: подати заяву в ЄСПЛ на відшкодування завданих збитків; подати заяву на грант, підтримку; подати до

¹ старший викладач кафедри права і правоохоронної діяльності, факультету національної безпеки, права та міжнародних відносин, Державний університет "Житомирська політехніка", вулиця Чуднівська, 103, Житомир, Житомирська область, 10005, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-7310-3914>

² асистент кафедри права та правоохоронної діяльності, факультету національної безпеки, права та міжнародних відносин, Державний університет "Житомирська політехніка", вулиця Чуднівська, 103, Житомир, Житомирська область, 10005, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-4327-8806>

³ кандидат юридичних наук, доцент кафедри права та публічного управління історичного факультету, Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, м. Житомир, Україна, 10008, <https://orcid.org/0000-0003-0805-3919>

податкової заяву про неспроможність сплачувати податки, організувати релокацію бізнесу, оформити документи для виплати репарацій тощо.

Ключові слова: юридична діяльність, етика юриста, психологічна культура юриста, відновлення бізнесу, репарації, релокація бізнесу, банкрутство.

The importance of the ethical behavior of a lawyer for the recovery of a business that suffered losses in connection with a full-scale invasion of Ukraine

Annotation. The article reveals the role of ethical conduct of lawyers of different specializations for the resumption of business that suffered losses due to the full-scale invasion of Ukraine. The article points out the main losses and types of losses incurred by Ukrainian businesses in connection with the full-scale invasion. It indicates that businesses in the northern and eastern parts of Ukraine have suffered and continue to suffer large losses. Emphasis is placed on business support, and the main state programs for business support, relocation, grants, and loans are cited. Managerial decisions in business recovery, relocation, or bankruptcy depend on the ethical behavior of lawyers. The main components of the moral behavior of a lawyer under martial law, such as personal, motivational, professional factors, knowledge, and practical skills from related industries, psychology, language, means of influence are given. Characterized such traits of a lawyer as business ethics, a sense of justice, the manifestation of politeness, skillful possession of language means, culture of professional communication. The ethical behavior of leading legal consulting companies under martial law was analyzed and a conclusion was made that lawyers in Ukraine understand the importance of their profession in business development, their moral behavior played a significant role in helping enterprises. An analysis of Ukrainian and foreign scientific literature was conducted, and conclusions were made that lawyers' professional, moral behavior plays an important role in business. It is summarized that with observance of ethical norms, having knowledge of the current legislation and skills of its application, a lawyer can provide legal assistance: to apply to the ECHR for compensation for damage caused; to apply for a grant, support; to apply to the tax authorities for failure to pay taxes, organize business relocation, draw up documents for reparation payments, etc.

Keywords: legal activity, lawyer's ethics, lawyer's psychological culture, business resumption, reparations, business relocation, bankruptcy.

Вступ

З початком повномасштабного вторгнення на територію України підвищилась роль етичної поведінки юристів усіх спеціалізацій у відновленні бізнесу, що зазнав втрат. Практикуючі юристи, адвокати, судді, працівники державних органів та установ на своїх рівнях проявили високий рівень правосвідомості, правової культури та етики. Це допомогло бізнесу приймати управлінські рішення, відновлювати бізнес, продовжувати працювати.

Наукова література наголошує на ролі етичної поведінки юриста, однак не має напрацювань щодо питання ролі етичної поведінки юриста для відновлення бізнесу, що зазнав втрат у зв'язку з повномасштабним вторгненням в Україну. Так, цю проблематику досліджували українські вчені: Скиба В. М., Гакало І. Г. [9], Іванченкова Л., Козак К., Долинська О. [12], Рогатинська Н., Малайна В. [19] та інші. Та зарубіжні вчені: Rehbinder M. [15], Gaughan P. H., Javalgi R. [16], Wright D., Robson J., Murray-Edwards H., Braber N. [17], Pacella J. M. [20] та інші. Автори однозначно погоджуються у важливості етичної поведінки юриста в співпраці з бізнесом, наголошуючи при цьому на різних складових етичної поведінки юриста.

Мета даної статті – відображення ролі етичної поведінки юриста для відновлення бізнесу, що зазнав втрат у зв'язку з повномасштабним вторгненням в Україну.

Результати

З перших днів повномасштабного вторгнення в Україну бізнес зазнав значних втрат: економічні збитки малих та середніх підприємств, багато з них повністю або частково зупинені. Крім того, постійно зменшується кількість платоспроможних клієнтів, існує непрогнозованість розвитку ситуації в країні, відсутність достатнього капіталу, логістичні та інші проблеми. Північна, центральна та східна частина територій України перебувала в районі проведення бойових дій, на ній зазнали значних втрат населення, житловий фонд та інфраструктура. [1].

З початку війни збитки у вигляді пошкоджень, руйнувань чи захоплень зазнали від 195 виробничих потужностей і підприємств, від 940 закладів середньої та вищої освіти, від 231 медичних закладів, 543 дошкільних навчальних закладів, 295 мостів та мостових переходів, від 151 об'єкта складської інфраструктури, знищено 11 цивільних аеропортів та 11 військових аеродромів, зруйновано понад 6 800 житлових будинків, а площа зруйнованої житлової нерухомості склала 33,7 млн кв. метрів. В економіці було завдано значних збитків на початку військових дій, зокрема в продовольчій сфері – 30,249 млрд грн (60%); 5,833 млрд грн (11%) – у сфері продажів одягу і взуття; 3,592 млрд грн (7%) – в продажах електроніки і побутової техніки та 1,182 млрд грн (2%) – продажі ювелірних виробів. Найбільших збитків у зазначених сферах завдали пошкодження приміщень, знищення складів та запасів [2]. Такий стан справ негативно вплинув на бізнес середовище України, бізнес опинився перед новими задачами та проблемами.

Для підтримки бізнесу як запоруки розвитку економіки, в Україні від початку війни, здійснюється ряд дій та заходів. Розроблено правові механізми щодо стабілізації економіки, зокрема й роботи підприємств, щодо відшкодування шкоди, надання грантів та кредитів. Прийняті зміни у законодавство щодо підтримки бізнесменів, які втримують подальший розвиток економіки. Про розроблені заходи підприємці дізнаються з новин та стикаються з багатьма проблемами в їх реалізації. Тут слід зазначити про роль юристів, які володіють оперативною інформацією щодо законодавчих новацій та змін, та можливості їх реалізації на практиці.

Так, Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль презентував проєкт відбудови України, що передбачав бюджет \$750 млрд. терміном 10 років, з них \$37 млрд. – для інвестицій у аграрний сектор, \$7,7 млрд. на нарощування виробництва с/г продукції з високою додатковою вартістю, \$1,6 млрд. – на рекультивацію пошкоджених війною земель, \$5,5 млрд. на нарощування виробництва продукції тваринництва. За документом, заплановано залучення до 2032 року \$6,5 млрд для відновлення після війни 10,5 тис. українських агропідприємств [3]. Саме оперативне реагування та підготовка документації юристами стає запорукою участі бізнесу в цих програмах.

В Україні розроблена та діє Програма щодо тимчасового переміщення підприємств з постраждалих від війни регіонів (Програма релокації підприємств), яка передбачає підбір місця розташування для потужностей підприємства; допомогу з перевезенням на нову локацію за допомогою потужностей АТ «Укрзалізниця»; сприяння в розселенні працівників та пошуку нових співробітників; підтримку у відновленні логістики, закупівлі сировини та пошуку ринків збуту, та спрямована на збереження виробничого і трудового потенціалу України і орієнтована на усі підприємства, які бажають перемістити виробництво на території Західної України [4].

Постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 331 «Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні» передбачено умови, механізм виплати та порядок використання коштів для надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за кожно працевлаштовану особу з числа внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні [5].

Надаються гранти на створення або розвиток переробних підприємств – до 8 млн. грн., на відкриття власної справи – до 250 тис. грн., для створення або розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства – до 400 тис. грн., для створення або розвитку тепличного господарства – до 7 млн. грн. [6].

Запущено всеукраїнську платформу для налагодження експорту продукції українського виробництва за кордон, на якій можливо знайти іноземних партнерів та покупців, налагодити поставку та ринки збуту, застрахувати дебіторську заборгованість. В тому числі, розроблено Ukrainian Food Platform - перший український маркетплейс продуктів харчування для пошуку закордонних ринків [7].

Розроблено ряд заходів щодо рестарту бізнесу, від ініціативи UA Anti-crisis, який допоможе зібрати інформацію про ресурси, побудувати стратегію та зробити конкретні кроки для запуску бізнесу з метою скорішого відновлення економіки України [8].

Під час воєнного стану юристи приймають участь у роботі бізнесу на всіх етапах:

адвокати, юридичні фірми, юристи на підприємстві супроводжують господарську діяльність, надають консультації щодо роботи в умовах воєнного стану, беруть участь в судових провадженнях у справах щодо форс-мажорних обставин, проводять заходи щодо оптимізації податкового навантаження на підприємство в умовах воєнного стану, займаються документуванням збитків, які виникли через втрату майна підприємства для подальшої процедури отримання репарацій від держави-агресора, здійснюють документальне оформлення релокації підприємства в безпечний регіон, супроводжують процедуру банкрутства.

Нотаріуси проводять нотаріальні дії в умовах воєнного стану, реєстраційні дії з майном та супроводжують інші господарські операції бізнесу.

Працівники органів внутрішніх справ, прокуратури та експертних установ беруть участь у справах про втрату майна, майнових комплексів, техніки та нерухомості, в тому числі з людськими жертвами серед робітників підприємств, документують, оцінюють та фіксують завдані збитки.

Представники міністерства юстиції, міністерства закордонних справ та інших державних установ та організацій беруть участь у підготовці проєктів нормативно-правових актів, подачі позовів від України, підготовці договорів та звернень до міжнародних організацій, інших держав щодо захисту бізнесу, його виходу на міжнародний ринок, створення логістичних шляхів, інвестуванні в нього та надання допомоги.

Судді всіх рівнів розглядають судові справи, що спричинені під час воєнного стану в Україні – справи про невиконання договорів внаслідок обставин непоборної сили, відшкодування шкоди, розірвання договорів, трудові спори.

Діяльність юриста характеризується багатофункціональністю, в роботі застосовуються знання з основ адміністрування, організації праці та управління, ведення правової документації з використанням передових інформаційних технологій та професійної етики. Успішність правничої діяльності залежить від рівня застосування комунікативних вмінь, так як на теперішній час суспільство вимагає ініціативних та самостійних фахівців, які здатні ефективно співпрацювати для вирішення різного розу завдань [9, с. 31].

Норми щодо етичної поведінки юриста закріплено в Загальному кодексі правил для адвокатів країн Європейського Союзу, який вказує, що у правовому суспільстві адвокату відведено особливу роль; його призначення не обмежено сумлінним виконанням свого обов'язку в межах закону, він діє і в інтересах права, і в інтересах підопічного, а в суді повинен не тільки надавати юридичну допомогу, а і поради та консультації [11]. Українські правила адвокатської етики зобов'язують адвоката бути мужнім і принциповим у виконанні своїх професійних обов'язків, відстоюванні професійних прав, гарантій адвокатської діяльності та їх ефективному використанні в інтересах клієнта, високий рівень професійної підготовки, ґрунтовне знання чинного законодавства, практики його застосування, опанування тактики, методів і прийомів адвокатської діяльності, ораторського мистецтва. Правила наголошують на суспільній значущості і складності професійних обов'язків адвоката. Адвокат зобов'язаний надавати свої послуги компетентно і добросовісно [11].

Погоджуємось із Іванченковою Л.В, яка зазначила, що додержання ділової етики в роботі забезпечує «досягнення запланованих результатів в фінансово-економічній сфері», допомагає вирішенню складних ситуацій та налагодженні комунікацій. Ділова етика завжди є актуальною для світу підприємництва та лежить в основі налагодження зав'язків та досягнення домовленостей [12, с. 90]. Ділова етика – це система, що включає моральні цінності, критерії та параметри здійснення комунікацій у організаціях, між постачальником товарів і послуг та споживачами, між організаціями та їх стейкхолдерами тощо. На культуру ділового партнерства впливає дотримання принципів та норм етики ділових стосунків [12, с. 87].

Як бачимо, роль юристів у господарській діяльності підприємств з початком воєнного стану збільшилась, так як збільшилась кількість проблем, що виникли у бізнесу. Юристи всіх спеціалізацій відіграють важливу роль у відновленні, релокації бізнесу, чи відшкодуванні шкоди. Етична поведінка юриста полягає в даному випадку у застосуванні правильного підходу до ситуації, надання пропозицій бізнесу та його підтримці. Саме від етичної поведінки юриста буде залежати прийняте рішення бізнесменом щодо відновлення діяльності підприємства, його релокації, прийнятті участі в грантових програмах від уряду, чи банкрутства.

У 2022 році юридичний ринок зазнав втрат, зменшилась кількість клієнтів, частота звернень до юристів, змінився характер запитів. Провідні юридичні фірми зазначили, що з початком повномасштабного вторгнення багато розпочатих справ призупинилось, а нових стає менше. Це показує те, що з початком війни у лютому 2022 року бізнес економить кошти та рідше користується професійною юридичною допомогою.

Таблиця 1

Поведінка юридичних компаній в умовах воєнного стану

Юридична фірма	Ставлення до подій	Етична поведінка щодо бізнесу
АО «Arzinger»	Продовжують працювати та відкрито засуджувати повномасштабне вторгнення, в тому числі і на міжнародних конференціях.	Багато клієнтів з благодійного сектору, переважно міжнародні благодійні фонди, але є й українські. Працюють на основі рго bono або на неприбуткових умовах. У цьому також полягає корпоративна соціальна відповідальність.
Олег Батюк,	Було прийняте	Спільно з колегами з інших офісів

<p>керуючий партнер Dentons</p>	<p>рішення тимчасово закрити офіс Dentons у Києві, але команда продовжує роботу віддалено із території України та Варшавського офісу.</p>	<p>Dentons створили розділ на сайті, де зібрали всю необхідну інформацію, яка може допомогти розібратися з проблемами, що виникають в результаті вторгнення російських військ на територію України, вдалося зібрати понад 450 тис. євро через зареєстрований благодійний фонд Dentons Europe Foundation, надають юридичні консультації pro bono, провели ряд безкоштовних вебінарів для клієнтів та зацікавлених компаній на тему останніх змін в українському законодавстві та питань функціонування бізнесу в умовах воєнного стану</p>
<p>Амінат Сулейманова, AGA Partners</p>	<p>Зберегли команду, Всі юристи, колеги, котрі доєдналися до лав ЗСУ, а також технічний та адміністративний персонал отримують 100% компенсації.</p>	<p>Підтримують клієнтів, працюють pro bono, долучаючись до роботи на міжнародних правових фронтах, волонтерство. «Перше, що ми зробили 24 лютого, після загальної внутрішньої наради — підготували для клієнтів force majeure notice, який вони змогли невідкладно розіслати.»</p>
<p>Олександр Бондарчук, керуючий партнер «ЮА «Абсолют»</p>	<p>У зв'язку з падінням ринку скоротили навантаження на людей. Налаштовані зберегти штат тому підтримують працівників, наголошують на процесі відновлення економіки. Офіси в Києві та Дніпрі продовжують працювати</p>	<p>Надали безкоштовну юридичну допомогу з проходження міжнародного аудиту найбільшій лікарській організації України — «Українській асоціації лікарів амбулаторної медицини»</p>
<p>Наталія Тищенко, керуюча партнерка NOBILI</p>	<p>Працюють віддалено, паралельно організовуючи гуманітарну допомогу</p>	<p>Враховуючи, що практика банкрутства тісно пов'язана з відновленням бізнесу після кризи, почали активно займатися релокацією бізнесу. І тут є широкий спектр питань, починаючи від логістики та завершуючи забезпечення житлом співробітників бізнесу, що переїжджає. Наразі потреб у суто юридичних послугах обмаль, тому бачать свою місію в</p>

		максимальному задоволенні потреб бізнесу, а відповідно, допомозі в розбудові економіки України.
EVERLEGAL	Компанія працює у дистанційному режимі, кожен на своєму фронті роботи, за чітким планом.	запустили Telegram-канал і гарячу лінію з оперативною юридичною підтримкою для громадян України; щодня готують актуальні оновлення законодавства та новини, які будуть корисні для українців. У чаті ми отримуємо безліч запитів на консультації, які команда оперативно обробляє, надають безкоштовні консультації і підтримку, HELP DESK: Ukraine для бізнесу в Україні. Команда на умовах pro bono консулює клієнтів, український бізнес, а також міжнародний бізнес в Україні з питань, пов'язаних з негативними наслідками воєнних дій на території України;
Володимир Місечко, керуючий партнер «Місечко та Партнери»	робота фірми відновилася повноцінно, офіс у Києві відкритий, співробітники повертаються, і ми продовжуємо працювати та радіти зустрічам зі старими та новими клієнтами	Розглядають питання, пов'язані з релокацією бізнесу в Європу, відкриттям компаній, рахунків, фіксуванням пошкодженого майна та автомобілів, а також запити про налаштування роботи в воєнний час.
Тарас Утіралов, партнер та директор українського офісу Peterka & Partners	Після того, як усі влаштувалися у безпечних (чи відносно безпечних) місцях, робота продовжилася у режимі, який уже був нам знайомим з ковідних часів.	Консультують клієнтів щодо санкцій та інших обмежень, які накладені Україною та ЄС у зв'язку з агресією росії проти України, і спонукають їх припинити бізнес в країні-агресорі. На жаль, у нашої фірми також багато років був офіс у росії. З 24 лютого переконали чеських партнерів, яким належать усі офіси, якомога швидше припинити роботу в росії, і нарешті в кінці березня таке рішення було прийняте.

Джерело: власна розробка авторів

На початку повномасштабного вторгнення адвокатка, партнерка АО «Arzinger» відправляла колегам юридичного бізнесу меседж «Колеги, ви навіть не уявляєте, наскільки ви впливові. Якщо ви переймаєтеся тим, що відбувається в Україні зараз, і ви вболіваєте за міжнародне право та безпеку, за те, щоб взагалі цей світ існував за

нормальними принципами та у визначених межах, будь ласка, подумайте, що ви можете зробити вже зараз. Нам не вистачає конкретної підтримки» [13].

Провідні юридичні фірми усвідомлюють свої завдання, з розумінням відносяться до потреб бізнесу та сприяють відновленню бізнесу в Україні через свою підтримку: зниження цін на послуги, надання безкоштовних консультацій та послуг, акційні пропозиції, створення спеціальних програм з надання допомоги, ефективно залучення міжнародних донорів, публікація оперативних юридичних новин у власних засобах комунікації – телеграм каналах, сторінках в соціальних мережах, проведення безкоштовних вебінарів та відеоконференцій, вихід з ринку юридичних послуг держави-агресора. Це свідчить про включеність юридичного ринку в процеси, що відбуваються у юридичного бізнесу та високу етичну поведінку юристів.

Почуття справедливості для юриста є джерелом права, водночас, як для непрофесіоналів воно є однією з детермінант правової поведінки. Наукова література ще з 1979 року містить дискусії з цього приводу, чи є почуття справедливості вродженим, чи набутим: «1. що почуття справедливості пов'язане з тим, що Фрейд називав ідентифікацією; 2. що воно пов'язане з фільтром норми, який описав швейцарський невролог фон Монахоу. у 1927 р. як біологічна совість [15]. На сьогодні почуття справедливості як складова професійної етики юриста відіграє одну з найважливіших ролей, що показало активна участь юридичної спільноти у підтримці бізнесу.

Глобалізація, сучасні умови все більше об'єднують бізнес і практикуючих юристів та юридичних фірм. За допомогою юристів можна здобути різних результатів, як складні міжнародні операції або створення багатонаціональних мереж споріднених корпорацій. Це ізолює ризики, полегшує місцеві ділові операції та ретельно адаптує локальні структури власності. Однак ця діяльність у сфері глобалізації також може сприяти таким діям, як пошук міжнародної юрисдикції, ухилення від сплати податків, відмивання грошей і навіть фінансування тероризму [16]. В умовах воєнного стану бізнес та юристи стали ще більше взаємопов'язані. Юристи мають всі можливості надати ефективну допомогу підприємству, що зазнало втрат, та прийняти відповідне управлінське рішення, адже від правового аналізу ситуації бізнесмен бачить можливості відшкодування збитків, отримання допомоги від держави, отримання репарацій від країни-агресора. І саме етична складова поведінки юриста сприяє відповідальному ставленню до кожної окремої ситуації.

Скиба В.М. наводить такий склад структури професійно-правової культури спілкування юристів, зокрема компоненти:

- етико-поведінковий;
- комунікативний – сукупність етичних, психологічних, соціологічних, деонтологічних, спеціальних правових знань, психології, мови, етикету, засобів впливу для успішної взаємодії з середовищем та колегами, вирішення конфліктів та непередбачуваних ситуацій;
- мотиваційний-ціннісний – система цінностей та особисті мотиви юриста, котрі забезпечують повну реалізацію ключових функцій юридичної діяльності, сукупність поглядів і переконань;
- рефлексивний [9].

Вчені зазначають, що важливим є проявлення ввічливості, саме того, що відрізняє юристів протягом усього їхнього навчання та кар'єри. А недотримання цих правил може призвести до осуду або через скарги до старших представників професії або до професійних регуляторів [17]. Етична поведінка юриста проявляється і у спілкуванні з представниками їх професії, які наводяться у трьох типах стосунків між собою, а саме відсутність спілкування, агресивне спілкування та віддане спілкування. У всіх трьох

ситуаціях юристи досягають своїх відповідних цілей, що не завжди співпадають з цілями клієнта. А виграє справу не обов'язково та сторона, яка має рацію, а більше та, у якої є кращий адвокат [18].

На думку Скиби М., невід'ємною складовою професійної етики юриста є вправне володіння мовними засобами: «Кожен юрист повинен вміти висловлюватись лаконічно і точно. Доказовість у висновках юристів досягається доцільним використанням цілої системи аргументів, у якій синонімія та варіативність є дуже важливими. Мовна варіативність у професійній діяльності формується на основі мовних знань і розвинених умінь їх застосування» [9].

Особливу роль дотримання культури професійно-правового спілкування юристом відіграє в економічному середовищі яке склалось в Україні у 2022 році, та для бізнесу, що зазнав збитків та втрат. Застосовуючи поєднання правових знань, цінностей та мотивів, юрист має можливості до реалізації соціальних функцій юридичної діяльності з допомоги бізнесу, його відновленні, визнавати цінність права як засобу захисту підприємництва. Знання законодавства, психології особистості та спілкування, конфліктології, етики тощо, умінь і навичок, як загально правових, так і спеціалізованих допомагають юристу донести позицію до бізнесмена, який знаходиться у стресовому стані та не завжди може приймати правильні рішення. А «сформованість культури професійно-правового спілкування повинна свідчити про наявність у фахівця належної правомірної поведінки, а також неухильного виконання законів і нетерпимість до їх порушення; наявності у юриста-практика розуміння ефективності чи неієвості його висловлювань і дій» [9].

Застосування етичних норм у правовій роботі та наданні юридичної допомоги у відновленні бізнесу залежить також від сфери застосування. Працюючи з бізнесом, що зазнав збитків під час повномасштабного вторгнення юрист повинен враховувати такі фактори, як вид допомоги, що потребує особа, яка звернулась за допомогою; категорія бізнесу, що потребує допомоги; галузь права [19, с. 148].

Розвиток сфери комплаєнсу вимагає від юристів додержання правила, яке вимагає від юристів дотримання повного спектру професійних правил поведінки, навіть якщо вони надають неправову «послугу, пов'язану з законом», що може спричинити підвищену особисту відповідальність юриста через потенційні етичні порушення з боку відповідної юрисдикції [20].

Висновки

Провівши дане дослідження, можна зробити висновок про взаємозв'язок етичної поведінки юриста та прийнятті управлінських рішень бізнесом щодо відновлення роботи підприємств, компенсації збитків, користування державною допомогою. Сучасний бізнес на своєму прикладі показав цю значущість та ефект від такої поведінки. Етична поведінка юриста є результатом саме його правосвідомості, мотивації, сукупністю знань та вмінь с психології, ораторського мистецтва, етичних, соціологічних, деонтологічних, спеціальних правових знань, психології, мови, етикету, засобів впливу, проявлення ввічливості, ефективної взаємодії з представниками їх професії, являє собою систему цінностей та особисті мотиви юриста, котрі забезпечують повну реалізацію ключових функцій юридичної діяльності, сукупність поглядів і переконань. Дані прояви етичної поведінки відіграють особливу роль в економічному середовищі, яке склалось в Україні у 2022 році, та для бізнесу, що зазнав збитків та втрат. Вбачаємо такі прояви етичної поведінки юриста в умовах воєнного стану: зниження цін на послуги, надання безкоштовних консультацій та послуг, акційні пропозиції, створення спеціальних програм з надання правової допомоги, ефективно залучення міжнародних донорів, публікація оперативних юридичних новин у власних

засобах комунікації – телеграм каналах, сторінках в соціальних мережах, проведення безкоштовних вебінарів та відеоконференцій, вихід з ринку юридичних послуг держави-агресора. Це свідчить про включеність юридичного ринку в процеси, що відбуваються у бізнесі та високу етичну поведінку юристів.

Питання, розкриті в даній статті потребують подальших досліджень для удосконалення взаємовигідної співпраці бізнесу та правників, для відновлення та розвитку економіки України та вирішення нових задач, що постали в умовах воєнного стану, відшкодування шкоди країною -агресором та виплатою бізнесу репарацій.

Список використаних джерел

1. Ukraine: request for purchase under the rapid financing instrument and cancellation of stand-by arrangement-press release; staff report; and statement by the executive director for Ukraine. IMF Staff Country Reports. 2022, № 074. URL: <https://doi.org/10.5089/9798400204852.002> (date of access: 06.12.2022).
2. Пашкуда Т., Афенді А. Напрями розвитку торгівлі в Україні в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022, № 43. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-73> (дата звернення: 06.12.2022).
3. Негрей М., Тараненко А., Костенко І. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи. *Economy and Society*. 2022, № 40. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38>
4. Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 25.03.2022 р. № 246-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2022-p#Text> (дата звернення: 06.12.2022).
5. Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні : Постанова Каб. Міністрів України від 20.03.2022 р. № 331 : станом на 14 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-p#Text> (дата звернення: 06.12.2022).
6. Деякі питання надання грантів бізнесу : Постанова Каб. Міністрів України від 21.06.2022 р. № 738 : станом на 19 листоп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-p#Text> (дата звернення: 06.12.2022).
7. Дія бізнес. Експортний напрям. URL: https://export.gov.ua/business_during_war
8. Ініціатива Антикризисний консалтинг. 2022. <https://anti-crisis.club/iniciativa>
9. Скиба В. М., Гакало І. Г. Етичні засади культури професійно-правового спілкування працівників юридичної галузі. *Право і суспільство*. 2022, № 1 (22). С. 30-34. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.1.5> (дата звернення: 06.12.2022).
10. Charter of core principles of the European legal profession and code of conduct for european lawyers. URL: https://www.ccbe.eu/NTCdocument/EN_CCBE_CoCpdf1_1382973057.pdf
11. Правила адвокатської етики : (Затв. Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 року 09 черв. 2017 р.). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>
12. Іванченкова Л., Козак К., Долинська О. Значення ділової етики в забезпеченні ефективності фінансово-економічної діяльності. *Таврійський науковий вісник*.

- Серія: Економіка. 2022, № 13. С. 85-91. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2022.13.10>
13. Ситуація в Україні надає бізнесменам моральної сили виходити на зовнішні ринки з високо піднятою головою. Юридична газета online. 2022. URL: <https://yur-gazeta.com/interview/situaciya-v-ukrayini-nadae-biznesmenam-moralnoyi-sili-vihoditi-na-zovnishni-rinki-z-visoko-pidnyatoy.html>
  14. Юрбізнес воєнного часу. Частина 2. Юридична газета online. 2022. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/legal-business-in-ukraine/yurbiznes-voennogo-chasu-chastina-2.html>
  15. Rehbinder M. Questions of the legal scholar concerning the so-called sense of justice. *Journal of social and biological structures*. 1982, № 5(4). P. 341-348. URL: [https://doi.org/10.1016/S0140-1750\(82\)92060-7](https://doi.org/10.1016/S0140-1750(82)92060-7)
  16. Gaughan P. H., Javalgi R. A framework for analyzing international business and legal ethical standards. *Business Horizons*. 2018, № 61(6). P. 813-822. URL: <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2018.07.003>
  17. Wright D., Robson J., Murray-Edwards H., Braber N. The pragmatic functions of 'respect' in lawyers' courtroom discourse: a case study of brexit hearings. *Journal of Pragmatics*. 2022, № 187. P. 1-12. URL: <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2021.10.028>
  18. Starkermann R. The lawyer syndrome. *IFAC Proceedings Volumes*. 1981, № 14(2). P. 1371-1377. URL: [https://doi.org/10.1016/S1474-6670\(17\)63669-3](https://doi.org/10.1016/S1474-6670(17)63669-3)
  19. Рогатинська Н., Малайна В. Організаційно-правові засади надання правової професійної допомоги в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022, № 1 (2). С. 148-153. DOI: 10.35774/app2022.02.148
  20. Pacella J. M. The regulation of lawyers in compliance. *Washington Law Review*. 2020, № 95(2). P. 947-995. DOI:10.2139/ssrn.3430093